

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.107250>

Hajautusta tasa-arvon ja demokratian nimissä – Suomalaisen yliopiston aluesidos

Ismo Björn, Pirjo Pöllänen & Jarmo Saarti

Suomalainen yliopistolaitos on ollut vahva osa demokraattista yhteiskuntaa. Tarkastelemme artikkelissamme suomalaisen yliopistoverkoston laajentumiseen ja erityisesti alueellistumiseen liittyviä eri aikakausien tulkintoja ja linjauksia. Tavoitteena on selvittää yliopiston ja demokratian välisen suhteen muotoja ja kehittämistä 1960-luvulta nykypäivään. Kysymme, miten yliopistojen alueellinen tehtävä on eri vuosikymmenillä nähty, ja millainen on ollut yliopiston ja ympäröivän alueen välinen suhde eri vuosikymmenillä. Analyysimme perustuu dokumentti- ja haastatteluaineistoon sekä aikaisempaan tutkimukseen. Näihin tukeutuen olemme jaotelleet yliopistolaitoksen kehityksen kolmeen kauteen: 1) hajautetun hyvinvointivaltion, tasa-arvon ja alueellisen kattavuuden kausi, 2) hajautetun hyvinvointivaltion ja innovaatiopolitiikan synnyn kausi sekä 3) keskittyvän ja globalisoituvan kilpailuvaltion kausi. Tarkastelemme näitä kausia rinnakkaisilmionä hyvinvointivaltion muutoksiin. On siirrytty hyvinvointia, demokratiaa ja tasa-arvoa kaikkialle levittävästä alueellisesta yliopistoverkosta kohti taloudellista kasvua, innovaatiota ja keskinäistä kilpailua korostavaa yliopistokenttää. Muutos näkyy päätöksenteon keskittymisinä suuriin ja etäisiin yksikköihin ja alueiden äänen heikkenemisenä. Seurauksena on demokratian kaventuminen erityisesti alueiden näkökulmasta.

Johdanto

Suomalainen yliopistolaitos on ollut keskeinen osa suomalaista hyvinvointivaltiota. Sosiaali- ja terveyspalvelut, työttömyysturva, koulutus kuin käsitys demokratiasta pohjaavat universaaliin ja tasa-arvoa tuottavaan hyvinvointivaltiomalliin (esim. Anttonen & Sipilä 2000; Julkunen 2017). Yliopisto tuottaa tietoa päätöksentekoon ja asiantuntijatyöhön, mutta opetustyöllään ja tutkimuksellaan se luo pohjaa myös alueelliselle ja demokraattiselle kehitykselle.

Yliopisto ei ole irrallaan muusta yhteiskunnasta, joten yhteiskuntaa koskevat muutokset ja poliittinen tahtotila eli se eetos, joka ohjaa päätösten teon suuntaa, heijastuvat myös yliopistoon. Suomalaisessa yhteiskunnassa yliopisto on keskeinen osa kansanvallan toteutumisesta. Se tuottaa tutkittua tietoa päätöksenteon tueksi, kouluttaa päättäjiä, asiantuntijoita, virkamiehiä ja heitä, jotka arvioivat kriittisesti päätösten seurauksia.

Hyvinvointivaltion käsitämme tässä anglosaksisen perinteen mukaisesti toisen maailmansodan jälkeen kehittyneeksi ja yhteiskuntarauhaa turvaavaksi sosiaaliturvaorganisaatioksi.

tioksi (Julkunen 2017, 34). Hyvinvointivaltio ja yhteiskunnan demokratisoituminen kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa: molempien päämääränä on kansanvalta ja tasa-arvo, johon pyritään kuulemalla mahdollisimman monia näkemyksiä. (Esping-Andersen 1990; Anttonen & Sipilä 2000.) Hyvinvointivaltion päämääränä tasa-arvo ei tarkoita pelkästään yksilöiden vaan myös alueiden välistä tasa-arvoa. Yliopistojen alueellinen sekä tutkimuksen ja koulutuksen levinneisyys ovat yhteydessä kansanvallan toteutumiseen. Silloin kun yliopistot ovat alueellisesti laajalle levinneitä, niin myös reuna-alueilta päästään mukaan päätöksentekoon virkamiehinä, asiantuntijoina ja päätösten valmistelijoina. Tämän lisäksi alueilla pystytään tuottamaan tutkittua tietoa päätöksenteon tueksi. Tämä lisää demokratiaa eli kansanvaltaa reuna-alueilla. (Ks. Lamberg 2011; Numminen 1987; Nevala 2002.)

Hajautettu yliopisto on varmistanut, että eri puolilla maata on koulutettua työvoimaa ja myös työmahdollisuuksia tutkimuksen ja korkeimman opetuksen parissa. Hajautetussa yliopistolaitoksessa on ollut osaltaan kysymys myös opiskelijoiden mahdollisuudesta saada koulutusta kotiseudullaan, joten yliopiston laajentumisen taustalla on ollut alusta alkaen myös pyrkimys laajentaa koulutuksellisesta tasa-arvoa. Korkeimman koulutuksen saavutettavuudella voidaan nähdä olevan yhteys kansanvallan toteutumiseen.

Viime vuosikymmenten säästöjen ja kustannustehokkuuden trendi on haastanut alueellisten yliopistojen legitimitettiin. Yliopistolaitosta, suomalaista korkeakoulukenttää ja sen tehtäväjakoa arvioidaan uudelleen yhteiskunnan ja sen tarpeiden muuttuessa. Kysymys on yliopistopolitiikasta. Hajautettu yliopistolaitos on taannut perusteltujen puheenvuorojen kuulumisen myös maan reuna-alueilta. (vrt. Grant Lewis & Motala 2004.)

Tutkimusasetelma: tutkimuskysymykset, aineistot ja menetelmä

Tässä artikkelissa tarkastelemme, minkälainen aluepoliittinen eetos on ohjannut suomalaisen yliopistoverkoston muodostamista osana hyvinvointivaltioprojektia, millainen on ollut yliopiston ja alueen välinen sidos suomalaisessa hyvinvointivaltiossa 1960-luvulta lähtien, ja mitä aluepolitiikan ajalliset muutokset ovat merkinneet suomalaisen yliopiston kehitystyössä?

Tutkimuksen aineisto koostuu kolmestatoista asiantuntijahaastattelusta, aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta, yliopistohistorioista sekä *Talouselämä*- ja *Acatiimi*-lehtien yliopistoa koskevista kirjoituksista vuosilta 1999–2020.

Sekä *Talouselämä* että *Acatiimi* ovat edunvalvontalehtiä ja tässä suhteessa selkeän tavoitteellisia poliittisuudessaan. *Talouselämä* on nimenomaan elinkeinoelämän äänenkannattaja, joten sen kautta voi olettaa saavuttavansa liike-elämän tahtotilan ja visiot yhteiskunnan kuin yliopistolaitoksen suhteen. *Talouselämä* ilmestyy 43 kertaa vuodessa, joten tältä ajalta on 903 lehteä. Yliopistoa koskeva kirjoittelu oli lehdessä satunnaista aina vuoteen 2012. Varsinaisesti kirjoittelu alkoi vasta 2015. Keskeiset aiheet olivat ammattikorkeakoulujen, yliopistojen ja elinkeinoelämän suhteet, innovaatio, toiminnan tehostaminen yliopistoja yhdistämällä, niiden profiloitumisella ja päällekkäisyyksien poistamisella. Alueista, demokratiasta tai tasa-arvosta ei lehdessä kirjoiteta.

Acatiimi-lehteä kustantaa kolme keskeistä yliopistollista ammattijärjestöä. Sen lukijakunta koostuu yliopiston työntekijöistä, mutta sitä seuraavat myös poliittiset päättäjät. Lehdessä on käyty vilkasta yliopistopoliittista keskustelua. *Acatiimi* ilmestyi kymmenen kertaa vuodessa, kunnes vuonna 2006 numeroiden määrä putosi yhdeksään ja vuonna 2017 kahdeksaan. Vuodesta 2020 lähtien *Acatiimi* on ilmestynyt enää kuusi kertaa vuodessa. Kaikkiaan tarkasteltavana on ollut 191 lehteä. Tutkittavan teeman kannalta keskeiset kirjoitukset

painottuvat vuosiin 2006–2009, jolloin lehdessä keskusteltiin yliopistojen profiloinneista, huippuyliopistosta ja strategioista, sekä vuosiin 2015–2016, jolloin esille tulivat yliopistoyksiköiden alasajojen seuraukset.

Lehtimateriaalia täydentää kolmetoista asiantuntijahaastattelua, jotka on koottu teema-haastatteluina 2017–2018 eri yliopistoissa ja kahdessa muussa yliopistoon läheisesti kiinnittyvässä organisaatiossa pääkaupunkiseudulla, Itä- ja Pohjois-Suomessa. Haastateltavat olivat lähtöisin eri tieteenaloilta ja he edustivat eri yliopistojen ylintä johtoa rehtoraateista toimialajohtajiin. Heistä miehiä oli kahdeksan ja naisia viisi. Kysymysrunko koostui neljästä laajasta teemasta, joita olivat yliopiston muutos ja olemus, yliopiston tehtävä suomalaisessa yhteiskunnassa, päätösvalta ja kontrolli sekä yliopiston tulevaisuus. Runko toimi lähinnä muistilistana. Haastattelujen pituus vaihteli tunnista lähes kahteen tuntiin.

Olemme lähilukeneet (ks. Pöysä 2010) haastatteluaineistoa ja tutkimuskirjallisuutta rinnakkain. Haastatteluaineisto on lukemisen yhteydessä teemoitettu ja koodattu yliviivauksilla, alleviivauksilla ja tekstiin tehdyillä reunamerkinnoilla. Koodausta ovat ohjanneet aikaisemmasta tutkimuksesta ja lehtimateriaaleista esiin nousseet teemat. Näiden lisäksi koodauksessa on hyödynnetty haastatteluista esiin nousseita poikkeavia ja toistuvia teemoja. Jäljitimme haastateltavien tulkintaa ja kokemusta vallitsevasta yliopistopoliittisesta ohjauksesta, valtion ja yliopiston ja sen lähialueen suhteesta, koko yliopistokenttää koskevasta politiikasta ja sen eetoksesta.

Tässä tavassa tehdä tutkimusta on keskeistä tutkittavan ilmiön toimintaa ohjaavan eetoksen hahmottaminen. Eetoksella viittaamme yliopiston suuntaa ohjaaviin toimenpiteisiin, rakenteisiin, käytänteisiin, tottumuksiin, tapoihin, uskomuksiin ja arvostuksiin (Heikkinen, Huttunen & Pesonen 2012, 18–22). Eetoksessa on kyse toimintaa ohjaavista arvostelmista, joiden kautta on erotettavissa arvostetut päämäärät vähempi arvoisista, hyväksyttävä toiminta paheksuttavista ja toivottavat kartettavista (Sivenius 2012, 5, eetoksesta koulupolitiikan kontekstissa ks. Simola 2001). Koska eetoksen osatekijät ovat hankalasti todennettavia (Rannikko 2021, 62), asiaa on tässä artikkelissa tarkasteltu eri suunnista ja erilaisia aineistoja hyödyntäen.

Teoreettinen kehikko: hyvinvointivaltion, aluepolitiikan ja tasa-arvon liitto

Suomalaisen hyvinvointivaltion rakentaminen alkoi 1940-luvulla ja laajeni 1950- ja 1960-luvuilla. Hyvinvointivaltion idea on muotoutunut demokratian laajentumisen myötä ja hyvinvointivaltion kehittyminen on puolestaan edesauttanut yhteiskunnan demokratisoimiskehitystä. Suomalaista yhteiskuntaa rakennettiin 1940-luvulta lähtien suunnitelmallisesti ja keskusjohtoisesti. (Ks. Numminen 2020a, 18–20.) Yhteiskuntaelämän eri lohkoista nimenomaan korkeakoulutuksen alueellinen laajentaminen oli keskeinen osa koko valtakuntaa koskevaa suunnitelmallista rakentamista (Numminen 1987, 40–41). Hyvinvointivaltion ja aluepolitiikan yhteys oli selvä: aluepolitiikkaa voitiin pitää hyvinvointivaltion *keinona* lisätä tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja yleistä hyvinvointia, mutta samaan aikaan aluepolitiikan toteutumista voitiin pitää hyvinvointivaltion onnistumisen *edellytyksenä*. Näin ajateltuna hyvinvointivaltion toimivuutta voitiin mitata sillä, kuinka laajalle levinneitä ja saavutettavia yhteiskunnan tarjoamat palvelut olivat.

Hyvinvointivaltion rakentaminen voidaan nähdä suurena aluepolitiikkana, jossa palvelujärjestelmä rakennetaan yhtenäisin (universaalein) perustein koko maan kattavaksi. Suurena aluepolitiikassa ja sen tuottamassa hyvinvoinnissa heikoimmat alueet hyötyvät suhteellisesti eniten (Eskelinen 2019, 30). Teollinen rakennemuutos ja hyvinvointivaltio nivot-

tiin Suomessa yhteen universaalien pohjoismaisen hyvinvointivaltion idean mukaisesti (Esping-Andersen 1990, 2015; Eskelinen 2001; Julkunen 2017). Suuri aluepolitiikka sai Suomessa pian rinnalleen pienen aluepolitiikan, jossa painopisteenä oli alueille kohdistettu yksilöllinen tuki ja kehittäminen (ks. Hakkarainen 2008, 21).

Hyvinvointivaltiossa tavoitteen saavuttamiseksi, eli hyvinvoinnin lisäämiseksi, oli mobilisoitava henkiset kuin aineelliset kansalliset resurssit. Suomessa tämä tarkoitti toisen maailmansodan jälkeen sosiaaliturvan kuin hyvinvointipalveluiden laajentamista kattavaksi palveluverkostoksi. (Ks. esim. Julkunen 2017.) Tämä aluepolitiikan ja hyvinvointivaltion liitto näkyi myös eri puolille maata perustetuissa yliopistoyksiköissä: Turun kauppakorkeakoulu 1950, Oulun yliopisto 1958, Tampereen yliopisto 1966, Jyväskylän yliopisto 1966, Vaasan kauppakorkeakoulu 1968, Joensuun korkeakoulu 1969, Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu 1969, Kuopion korkeakoulu 1972, Tampereen teknillinen korkeakoulu 1972, Lapin korkeakoulu 1979.

Hajasijoitetulla yliopistolaitoksella edistettiin koulutuksellisen tasa-arvon ohella myös muita hyvinvointivaltion päämääriä kuten taloudellista, alueellista, sosiaalista ja kulttuurista hyvinvointia. Numminen (1987, 83) näkee korkeimman koulutuksen hajauttamisen olleen suorastaan yhteiskuntapoliittinen välttämättömyys. Hajakeskitetyssä hyvinvointivaltiomallissa myös yliopistolaitoksella oli selkeä tehtävä alueellisen tasa-arvon edistäjänä ja koulutuksen saavutettavuuden lisääjänä. (Michelsen 1994, 5–10.) Yliopiston tehtävä oli tukea taloudellista kasvua ja kehittää aluettaan sen sivistyksellisenä moottorina. Alueellisia yliopistoja perustettiin samaan aikaan kaikkiin Pohjoismaihin. (Ks. esim. Hedin 2009, 15–27; Salo 2009, 227–228.)

Korkeakoulut ovat olleet poliittisen kiinnostuksen ja ohjauksen kohteena Suomessa myös alueellisen tehtävänsä vuoksi. Hajasijoittamisen voidaan katsoa vahvistavan demokratiaa. Eri puolille maata perustetut yliopistoyksiköt olivat samalla alueellisia tutkimuslaitoksia, jotka tuottivat suunnitteluvaltion tarpeisiin osajia ja aluekohtaista tieteellistä tietoa. Hajasijoittaminen merkitsi myös sitä, että koulutettua väkeä riitti maan kaikille alueille ja että reuna-alueiden ääni saatiin kuuluviin myös keskusvallan päätöksenteossa. Koulutustason nousu lisäsi väestön toimeliaisuutta, minkä seurauksena alueiden taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen hyvinvointi lisääntyi. Toisaalta koulutetun väestön hajaantuminen ja laaja alueellinen levinneisyys lisäsi mahdollisuuksia arvioida kriittisesti vallitsevaa yhteiskunnallista eetosta ja hyvinvointivaltion toimintaa myös reuna-alueiden perspektiivistä käsin. Konkreettisesti tämä tarkoitti esimerkiksi paikallisten virkamiesten ja poliitikkojen kykyä tuoda esiin alueellisia kysymyksiä valtakunnallisissa keskusteluissa.

Koulutuksellinen tasa-arvo lisäsi myös taloudellista tasa-arvoa alueiden välillä. Alueellisen yliopiston tehtävä oli alusta alkaen tukea taloudellista kasvua ja kehittää aluetta sen sivistyksellisenä moottorina. Yliopistotasoinen laitos pyrittiin perustamaan kaikkiin maakuntakeskuksiin. Varsinaisten korkeakoulujen ohella tämä tarkoitti yliopistojen sivutoimipisteiden ja alueellisten tutkimuslaitosten verkoston synnyttämistä. (Ks. Nevala 2009; Kuusisto 2017.)

Yliopiston ja demokratian välistä yhteyttä koskevan tarkastelun olemme jakaneet kolmeen aikakauteen seuraavasti: 1) hajautetun hyvinvointivaltion, tasa-arvon ja alueellisen kattavuuden kausi, 2) hajautetun hyvinvointivaltion ja innovaatiopolitiikan synnyn kausi sekä 3) keskittyvän ja globalisoituvan kilpailuvallion kausi. Jako mukaillee tutkimuksessa yleisesti käytettyä luokittelua, jossa suomalainen hyvinvointivaltion eetos jaetaan sodanjälkeiseen jälleenrakentamisen aikakauteen (1940–1950-luku), hyvinvointivaltion muotoutumisen ja kasvun kauteen (1960–1980-luku) ja hyvinvointivaltion ontoutumisen ja purkautumisen kauteen 1990-luvulta nykypäivään (ks. Jokinen 2014, 304; Julkunen 2001). Yhteis-

kuntatutkimuksessa jako eri aikakausiin on yleisesti käytetty tapa hahmottaa tutkimusaihetta erityisesti silloin, kun tutkittavaa aihetta tarkastellaan pitkällä aikavälillä. Sitä ovat käyttäneet kansalaisyhteiskuntatutkijat (esim. Itkonen 1996) kuin koulutuksenkin tutkijat (esim. Kivinen, Rinne & Ketonen 1993; Rinne, Jauhiainen & Plamper 2015.)

Hajautetun hyvinvointivaltion ja alueellisen tasa-arvon yliopisto - hyvinvointivaltion laajenemisen aikakausi 1960–1980-luku

Hyvinvointivaltion kehityksessä Suomeen perustetut yliopistot edustivat demokratiaa ja tasa-arvoa monella tasolla. Ne mahdollistivat maan eri osien ja eri sosiaaliryhmistä tulleiden nuorten – lahjakkuusreservin – pääsyn korkeimman koulutuksen piiriin ja toimivat samalla sosiaalisen kohoamisen väylänä. (Numminen 1987, 391; Numminen 2020a, 277.) Yliopistojen alueellinen koulutustehtävä laajenemisaikavälillä nousee esiin myös haastatteluaineistosta.

Opettajankoulutusseminaarit syntyivät silleen, että koko kansa koulutetaan ja kansa oli silloin pitkin Suomen maita ja mantoja. Sitä ne liitettiin yliopistoihin ja jäi ne filiaaliksi, mutta kansa ei enää oo siellä, missä ne filiaaliksi on.

Informantti pohtii opettajankoulutuksen muutosta suhteessa alueisiin ja niiden vähenevään väestöpohjaan. Entisten opettajaseminaarien lakkauttamista voitiin toki perustella väestön vähenemisellä. Opiskelijakadosta ne eivät kuitenkaan missään vaiheessa kärsineet, joten lakkauttamispäätöksiin näytetään päädytyn tarkemmin määrittelemättömistä syistä. Tämä koskee myös valtakunnallista päätöksentekoa, sillä, kuten Arto Nevala (2002, 179) on todennut, korkeimman koulutuksen levittämisohjelma osana suomalaista aluepolitiikkaa ja demokratiaa oli selvä, vaikka onkin vaikea löytää virallista suunnitelmaa tai asiakirjaa, jossa koulutuksen yhteiskunnallinen merkitys ja tehtävät olisi selkeästi todettu.

Vanhat yliopistot eivät puhuneet akateemisen koulutuksen alueellisesta levittämisestä, tasa-arvosta tai demokratiasta. Sen sijaan ne lausuiivat huolensa tieteen aseman heikkeneemisestä. (Lähdesmäki 1978, 34; Numminen 1987, 82–83; 2020a, 283.) Kannanotoissa nousivat esiin kaksi toistuvaa teemaa: voimavarat eli raha, ja huoli tieteen tasosta.

Yliopistojen mahdollistamaan talouskasvuun luotettiin, joten myös eri alueiden elinkeinoelämän edustajat asettivat uusiin yliopistoihin suuria toiveita. Tutkimuksen ja taloudellisen kasvun välinen yhteys oli havaittu Yhdysvalloissa 1930-luvulla ns. Tennessee Valley - tutkimuksessa. (Julku & Julku 1983, 100.) Suomessa korkeakoulutuksen aluejako perustui riittävän väestöpohjan lisäksi alueen elinkeinorakenteeseen. Maa oli jaettu läänien rajoja noudattaen korkeakoulutusalueiksi, joita olivat Pohjois-Suomi, Itä-Suomi, Tampere, Keski-Suomi, Turku ja Helsinki.

Kun juhlapuheissa painotettiin yliopiston sivistyksellistä ja kulttuurillista merkitystä, käytännön toiveet kohdistuivat alueiden talouden kohottamiseen. Läänit halusivat oman korkeakoulunsa, sillä sen nähtiin tukevan aluepoliittisia tavoitteita ja hidastavan muuttoliikettä tai jopa kääntävän sen suunnan. (Lähdesmäki 1978, 5.) Vaikka tasa-arvo, hyvinvoinnin jakaminen ja (alueellinen) demokratia edustivat yhteiskunnan suurta politiikkaa, alueta-solla kannettiin huolta ennen kaikkea taloudellisesta menestyksestä, ei oikeudesta esimerkiksi koulutuksen saamiseen.

Kuten aikaisempi tutkimus osoittaa, uusista yliopistoista Oulu (1958) ja Jyväskylä (1966) olivat jo selkeästi alueellisia yksiköitä. Aluepolitiikasta alettiin yliopistojen kohdal-

la puhumaan kuitenkin vasta Itä-Suomen korkeakouluja – Lappeenranta ja Joensuu 1969, Kuopio 1972 – perustettaessa (Kohvakka 2009, 66; ks. myös Numminen 1987, 41; Numminen 2020a, 31, 55–56, 268; Kangas 2009, 12; Salo 2009, 37.) Yhteiskunnallisen korkeakoulun siirto Helsingistä Tampereelle oli sekin aluepoliittinen teko, jonka vahvasti nimenmuutos Tampereen yliopistoksi vuonna 1966 (ks. Kaarninen 2000, 14).

Uudet yliopistot täyttivät alueellista tutkimustyhjiötä ja vastasivat myös käytännöllisiin aluekehityksen tavoitteisiin. Nämä näkemykset tulivat selkein esille aluepoliittisessa lainsäädännössä, valtion virastojen ja laitosten hajasijoittamista pohtineiden komiteoiden mietinnöissä (esim. Komiteamietinnöt 1973: 68, 1974: 37) sekä korkeakoulutuslaitoksen kehittämistä käsittelevissä mietinnöissä ja lainsäädännössä. (Ks. Nevala 2002, 179.) Kukin korkeakouluyksikkö oli paikkakunnalleen voimavara. Se toi valtion rahaa tutkimukseen, palkkoihin ja rakentamiseen vahvistaen näin alueensa poliittista ja taloudellista painoarvoa. (Lähdesmäki 1978, 36.)

Yliopisto vahvasti toimialueensa elinvoimaa ja näkyvyyttä myös valtakunnallisesti. Se oli kiinteä osa kokonaisuutta, jossa tieto ja valta kietoutuivat toisiinsa. Yliopisto oli tässä vaiheessa koko alueensa, ei yksittäisen yliopistokaupungin, yksikkö. Esimerkiksi laissa Oulun yliopiston perustamiseksi yliopiston kotipaikaksi määrättiin Oulun kaupunki. Samassa pykälässä kuitenkin todetaan, että yliopiston laitoksia voitiin sijoittaa myös muille paikkakunnille. (Lackman 1998, 27–28.) Kunnat ymmärsivät yliopistoissa mahdollisuuden oman elinvoimaisuutensa ja markkina-arvonsa kannalta ja toivoivat tutkimusyksikköjä ja muuta yliopistollista toimintaa paikkakunnalleen. Enimmillään Oulun yliopistolla oli toimipisteitä kymmenellä paikkakunnalla.

Yliopistojen määrän kasvu liittyi kaikkialla länsimaissa tapahtuneeseen talouden vahaan kasvuun 1960-luvulla. Suomessa uusien yliopistojen perustaminen liittyi kiinteästi hyvinvointivaltion palveluiden laajenemisen aikakauteen. 1960–1980-luvut olivat suomalaisessa yhteiskunnassa hyvinvointivaltion laajenemisen vuosikymmeniä (Jokinen 2014).

Hajautetun kilpailuvaltion innovaatioyliopisto – 1980-luvulta vuoteen 2010

Talospuhe ja tiedon hyödynnettävyyden vaatimus voimistuivat läntisessä Euroopassa 1980-luvulla. Kansainvälinen talousjärjestö OECD oli jo parikymmenen vuoden ajan edellyttänyt tutkimukselta taloudellista hyödynnettävyyttä. (Numminen 1987, 326–327.) OECD:n ohjaamana Suomen innovaatiojärjestelmää ryhdyttiin kehittämään kansainvälisen kilpailukyvyn turvaamiseksi ja OECD:n ääntä kuunneltiin opetusministeriössä herkällä korvalla. Yliopistopoliittikan käännekohtana on pidetty vuotta 1987, sillä tuolloin muodostettiin Harri Holkerin johtama Kokoomuksen ja SDP:n hallitus, joka avasi rahoitusmarkkinat. (Vanttaja 2010; Kankaanpää 2013; Björn ym. 2016; 2018.) Tosin käytännön yliopistotyössä muutos oli alkanut jo tätä ennen. Asiantuntijahaastattelussa johtaja kuvaa yliopistotutkimuksen muuttunutta luonnetta, ja demokratia -käsityksen muutosta seuraavasti:

[...] meidän ollaan hyvinvointivaltiona eletty pitkään siinä, että erilaiset yhteiskuntaluokat pitäis ottaa mukaan koulutukseen ja näin [...] kyvykkyystekijät nousee aikalailla vahvempana mukaan. Enää ei oo kyse siitä, että kunhan kaikki ryhmät saavat mahdollisuuden ja pääsee demokraattisesti mukaan [...] Niinku tuo Lappeenrannan teknillisen yliopiston rehtori sano, että kilpailu on kilpailua talentista, hän sano sen suoraan. Tän tyyppinen juttu on tullu varmaan ja se muuttaa tätä asetelmaa tietyssä mielessä, kyllä.

Johtajan puheessa ilmenee selkeänä muutos koko kansan kouluttamisesta kohti kyvykkäimiksi katsottujen ”talenttien” kouluttamista ja yliopistojen keskinäiseen kilpailuun heistä. Tätä kilpailun ja innovoinnin eetosta testattiin ensimmäisinä Joensuun yliopistossa ja Helsingin kauppakorkeakoulussa. Ne toimivat kokeilukorkeakouluina, joissa hyvinvointivaltion päämäärä universaalista hyvinvoinnin jakamisesta häivytettiin ja tilalle tuotiin kilpailuun ja innovaatioihin tähtäävä ajattelumalli. Se tarkoitti toiminnan tavoitteellisuuden ja suunnitelmallisuuden sekä tulosten ja kustannusten seuranta ja arviointimenettelyn kehittämistä.

Tosin Nevalan (2009, 317–318) mukaan muutos oli Joensuun yliopistossa alkanut jo tätä aikaisemmin. Rehtori Kyösti Pulliainen oli 1985 osallistunut kansainvälisen talousjärjestön OECD:n järjestämään koulutustilaisuuteen Skotlannissa. Eri maista tulleille tuoreille rehtoreille oli tuolloin jaettu uutta oppia yliopiston roolista ja toimintatavoista. (Ks. myös Kuoppala ym. 2015; Välimaa 2018; Nilsson 2006, 18–19.)

Monialaisista yliopistoista Joensuun yliopisto oli sopiva koekenttä sekä uuden ajattelun että johtamistavan kehittämiseen ja testaamiseen. Se oli riittävän laaja-alainen ja sopivan kokoinen alueellinen yliopisto, josta kaiken lisäksi puuttuivat vanhoille yliopistoille ominaiset akateemiset perinteet ja niistä kumpuava muutosvastarinta. (Nilsson 2006, 92–93.) Lisäksi taloustieteilijätaustaiselle Pulliaiselle oli luontevaa painottaa yliopiston, elinkeinoelämän ja hallinnon kolmiyhteyttä. Skotlannin matkallaan hän oli omaksunut uusliberalistisen uhkapuhemallin, jolla peloteltiin tulevaisuudessa koittavilla niukkuuden ajoilla. (Nevala 2009, 397.)

Suomen siirtyessä vapaaseen markkinatalouteen ja tietoyhteiskuntaan yliopiston tehtävä muuttui. Hyvinvoinnin edistäminen oli edelleen politiikan suuri päämäärä, mutta nyt siihen pyrittiin uuteen tietoon perustuvalla taloudellisella ja henkisellä kasvulla. Valtio leikkasi perusrahoitusta, ja yliopistoja patistettiin hankkimaan ulkopuolista rahaa. Resursseja siirrettiin teknillisille ja kaupallisille aloille. (Ks. Numminen 2020a, 85, 239.) Koska samassa yhteydessä lisääntyivät puheet kilpailun korostumisesta, voidaan todeta aiemmasta hajautetusta hyvinvointivaltion kaudesta siirrytyn hajautetun kilpailuvaltion kauteen, jossa alueiden äänen kuuluminen päätöksenteossa haurastui (ks. Goddard 1999).

Vahvan hyvinvointivaltion kaudella kansalaisten riittävä koulutustaso oli turvannut taloudellisen kasvun ja demokratian toimivuuden. *Acatiimissa* käydyn keskustelun perusteella voidaan todeta, että kilpailuvaltion peruskansalainen oli kuluttaja ja yrittäjä mutta ei yhteiskunnallinen osallistuja. Yliopistojen kohdalla ajattelutavan muutos näkyi erityisesti koulutuksen kaupallistamisesta käydyssä keskustelussa. (*Acatiimi* 3/ 2006; 5/2008; 8/2008; 4/2009.) Koulutettavan yrittäjäkansalaisen oli kohotettava tuottavuutta ja laatua sekä edistettävä innovaatioita ja kilpailukykyä.

Valtion tiede- ja teknologianeuvosto julkaisi 1990 käsitteen ”kansallinen innovaatiojärjestelmä”. Innovaatioihin perustuva kehittäminen tarkoitti taloudellisteknillistä osaamista. Tiede- ja teknologiapolitiikan lähestymisestä oli kertonut jo Teknologian tutkimuskeskus Tekesin perustaminen 1983. Valtion tiedeneuvoston nimi muuttui puolestaan tiede- ja teknologianeuvostoksi. (Nevala 2009, 317–318; Numminen 2020a, 83.) Haastateltava puhuu innovaatiojärjestelmän kehityksestä ja yliopiston muuttuneesta tehtävästä ja liittää sen vahvasti 1980–1990-lukujen kehitykseen:

[...] aikoinaan uskottiin siihen, että yliopistot olemassaolollaan, perustoiminoillaan täyttää niinku itsestäänselvästi tämmöstä sosiaalista funktiota. Tulkintahorisontti oli sen tyyppinen, että uskottiin, että löytyy lopullisia totuuksia asioissa, joita voidaan tällä tavalla älyllisesti ratkasta [...] 1980–1990-luvun raportit, että yliopistojen toiminta on niinku innovaatiotoimintaa. Ruvettiin näkemään se osana innovaatioketjua. Tän tyyppisiä välineellisiä arvoja rupes tulemaan yhä enemmän tuolta kauppa- ja teollisuusministeriön puolelta [...] se liittyy siihen isoon julkiseen rahoitukseen, tähän tavallaan globaalin markkinatalouden dynamiikkaan, siinä mielessä, että pitäis niinku tuottaa syötettä sinne, globaaliin markkinatalouteen.

Johtajan lausuma on itsessään analyysi siitä, mitä muutos käytännössä oli. Hän myös sitoo sen globaaliin muutokseen. Aineistomme perusteella näyttää, että suomalaisia yliopistoja sidottiin osaksi elinkeinoelämää ja globaalia markkinataloutta. Maan eri alueilla sijaitsevien yliopistojen oli vauhditettava innovaatioprosesseja ja haettava yhteyksiä yrityselämään. Suunnanmuutoksessa voittajia olivat teknillispainotteiset korkeakoulut. (Acatiimi 3/2006; 2/2009; 3/2008; Talouselämä 5/2016; 11/2016.) Kysymys oli aluepoliittisesta käännöksestä. Alueen laaja-alainen kehittäminen sinällään hylättiin. Koulutuksen ja laaja-alaisen sivistyksen sijaan yrittäjyys ja yrittäjyyden edistäminen nousivat keskeisiksi teemoiksi (Björn ym. 2016). Se merkitsi muun muassa erilaisten tiedepuistojen ja osaamiskeskusten syntyä.

Oppiva alue oli 2000-luvun alun keskeisiä käsitteitä. Innovaatiokeskeisessä aluepolitiikassa suomalaisen yhteiskunnan voimavaraksi nostettiin yritysten ja niiden työntekijöiden osaaminen. Suomalainen yliopisto oli ollut julkisen vallan rahoittama ja yleissivistävä, nyt eri yliopistoja kannustettiin erikoistumaan. Humanistis-yhteiskuntatieteellisesti ja jopa lääketieteellisesti painottuneet yliopistot, kuten Kuopion yliopisto, hakivat itselleen oikeuksia kaupallisten ja teknillisten alojen koulutukseen. (Ks. Karhapää 2016, 94–95; keskustelusta Acatiimi 3/2006; 2/2009; 3/2008.)

Vallitsevaan eetokseen näyttää aineiston perusteella kuuluneen myös ajatus, että yliopistollisten tutkimusyksiköiden oli oltava riittävän suuria ja monipuolisia. Yksiköiden koko ja ympäröivän alueen väestöpohjan suuruus nousee esiin haastatteluisa. Moni pitää yliopistojen yhdistymistä välttämättömänä, koska näin päästään riittävän isoon yksikkökokoon. Fuusioyliopistossa johtajana toimiva haastateltava tuo esiin, että suuremmalla yksiköllä on paremmat edellytykset pärjätä. Haastateltavan mukaan fuusioituminen on myös viesti OKM:n suuntaan, että heidän tahtotilaansa on kuunneltu.

Toisaalta kyl mä jaksan uskoa myös siihen, että yks osa että meitä kuunnellaan ministeriössä on se, että me ollaan nyt X yliopisto, ett jos se olis kaksi erillistä yliopistoa, niin se vaikuttavuus suhteessa ministeriöön olis todennäköisesti merkittävästi pienempi. Mikä osittain juontaa tietysti siihen kokoon, kun me ollaan nyt iso, mutta luulen että siinä on myös osatekijä se, kun me ollaan X yliopisto, niin me ollaan osoitettu olevamme myös niitä kuuliaisie kansalaisie. Että me ollaan osoitettu tekevämme niitä sen suuntaisie toimenpiteitä mitä ministeriö on toivonut, mikä lisää ehkä meidän kuunneltavuutta siellä.

Haastattelussa nousevat selkeinä esiin uuden aikakauden vaatimukset yliopistoyksiköiden koosta ja yliopistojen kuulijaisuudesta, ja tätä kautta demokratian haurastumisesta. Yksittäinen yliopisto on keskusvallan alainen, ei tasavertainen toimija. Yliopiston tehtävä ei kummunnut alueesta ja sen kehittämistä, vaan keskittyi innovaatiotoiminnan edistämiseen ministeriön alaisuudessa. Innovaatiyliopiston aikakauden eetosta voidaan lukea esimerkiksi Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmän mietinnöstä (2001:28, 1), jossa todetaan, että osaamisen merkitys korostui huippuosaamisen luomisessa, osaamiskeskusohjelmissa ja tiedepuistoissa. Yliopistojen oli verkostoiduttava elinkeinoelämän ja muiden toimijoiden kanssa. Yhteiskunnan ja valtiovallan tarpeet ja toiveet poikkesivat yhä enemmän yliopistojen sisäisestä tieteellisestä tavoitteesta. Alueellisiin koulutustarpeisiin vastattiin ensisijaisesti lisäämällä ammattikorkeakoulujen koulutustarjontaa. (Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmä 2001:28, 1.)

Ajatus yliopistojen kolmannelta tehtävästä ymmärrettiin aluksi kokonaisvaltaiseksi vuorovaikutukseksi yhteiskunnan kanssa (Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmä 2001:28, 1; ks. Acatiimi 2/2004). Aluepolitiikkaan kiinnittyneet toimijat halusivat tulkita sen yliopistojen laajana vastuuna alueelleen. Talouspainotteinen ajattelu korostaa innovaatioita ja elinkeinojen edistämistä, jolloin kulttuurinen ja yhteiskunnallinen puoli – kannanotot, lausunnot, osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun – jäivät taka-alalle. Äärimmillään yliopiston kolmas tehtävä voitiin nähdä pelkästään ”korkealaatuisena opeutuksena”, joka perustui ”kansainväliset mitat täyttävään tutkimukseen” (Acatiimi 4/2004).

Communicatio Academia -tilaisuudessa 2004 puhunut Joensuun yliopiston rehtori Perttu Vartiainen vieroksui ajatusta kolmannelta tehtävästä, sillä hänen mielestään vuorovaikutus supistui perustehtävästä irralliseksi aluetehtäväksi tai yritysyehtyöksi. Yliopistot eivät olleet alueviranomaisiin rinnastuvia organisaatioita, eikä niiden tehtävä voinut rajautua yhteen maakuntaan. Tässä oli hänen mielestään selvä ero ammattikorkeakouluihin, jotka olivat tiheän oppilaitosverkkonsa ja maakunnallisen ylläpito-organisaationsa kautta jo luontojaan maakunnallisia instituutioita. (Acatiimi 4/2004.) Vuotta aiemmin Vartiainen oli puhunut yliopistosta alueen dynamona ollen näin aluepolitiikan kannattaja. Rehtori Vartiainen puheita väitöskirjassaan tutkineen Sari-Johanna Karhapään (2016, 96–98, 106) mukaan merkittävä käänne Vartiainen ajattelussa kohti kansainvälistä markkinaorientoitunutta yliopistoa tapahtui vuosina 2007–2008.

Kun yliopistot kääntyivät 1990-luvulla toiminnassaan edistämään taloutta, muuttui yliopistojen ja kaupunkien suhde vuoropuhelusta käytännön työksi. Alue jäi kaupunkien varjoon. Nämä taas tekivät yliopistoille aloitteita, joita kunkin kaupungin johto piti tärkeinä alueensa kehittämisen kannalta. Mukaan yhteistyöhön tulivat muut vaikuttajaorganisaatiot kuten TE-keskus ja maakuntaliitto, alueen yritykset ja ammattikorkeakoulut. Kaupunkien valta yliopistojen toimintaa ohjaavana tekijänä kasvoi yliopistouudistuksen jälkeen. Yliopistojen hallitukseen tuli liike-elämän edustajia, jotka ajoivat kaupungin tai aluetalouden asiaa. Yliopistokaupungeissa puheet yliopistojen profiloitumisesta otettiin innostuneesti vastaan. (Acatiimi 8/2003; ks. myös Karhapää 2016, 98.) Oman yliopiston toivottiin panostavan aloihin, joilla kaupungissa ja sen lähialueella oli yritystoimintaa. Koko Suomea koskevat demokratiaa, alueellista ja koulutuksellista tasa-arvoa koskevat tavoitteet jäivät toisarvoisiksi. Tärkeintä oli talouden kasvu.

Talousajattelun kääntöpuolena oli, että kaupungit olivat omalta osaltaan karsimassa yliopistonsa monitieteisyyttä. Talouselämä-lehti teki kirjoituksissaan selväksi, että elinkeinoelämän tiedealahierarkiassa huipulle sijoittuivat tekniset alat (Talouselämä 12.10.2012; 11.10.2013). Keskustelusta käy myös ilmi, että alimpaan kategoriaan asettuivat humanisti-

set alat, joille annettiin epämääräinen sivistys- tai koulutustehtävä, mikä aikanaan näkyi humanististen alojen alasajoina.

Keskittyvän ja globalisoituvan kilpailuvaltion kausi – vuodesta 2010 eteenpäin

Elinkeinoelämä jatkoi 2000-luvulla jo parikymmentä vuotta aikaisemmin aloittamaansa kritiikkiä ja syytti yliopistolaitosta hajanaisuudesta ja tehottomuudesta. Nokia oli jo 1985–1986 nostanut esille ajatuksen yksityisen yliopiston perustamisesta. Sellaiseen ei riittäviä pääomia uskottu tuolloin löytyvän. (Numminen 1987, 39; Numminen 2020a 330.) Teknologiaeollisuuden ja elinkeinoelämän ylin johto vaati yliopistoverkon karsimista ja voimavarojen keskittämistä. Talouselämä-lehdessä kritisoitiin harjoitettua aluepolitiikkaa samalla kun pääministeri Paavo Lipponen väitti, että esimerkiksi Itä-Suomen kolme korkeakoulua eivät olisi saaneet oleellista kehitystä aikaan. (Talouselämä 10.8.2001.) Yliopistojen sisällä asia nähtiin luonnollisesti toisin. Haastateltavamme huomauttivat yliopistojen luomasta perusrakenteesta, jonka varassa eri alueille voitiin ohjata varoja ja odottaa näiden tuottamaa hyötyä.

Haastattelujen perusteella voi todeta, että yliopistojen yhdistymisten jälkeen myös yliopistojohdon ääni on muuttunut. Haastateltavat ovat yksimielisiä siitä, että yliopistojen yhdistyminen on ollut tulevaisuutta ajatellen oikea ratkaisu keskittymisen kuin kansainvälistymisen näkökulmasta.

Tästähän siinä on kysymys, keskittymisestä siinä on kysymys, kuitenkin kaikilla tasoilla, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla.

Tässä keskittämisen ja kohdentamisen eetoksessa saattoi käydä, että yksittäisen tutkimuksen merkitys nousi sopivassa poliittisessa tilanteessa politiikan suunnannäyttäjäksi. Kun se yliopistolaitoksen leviämisen aikana oli ollut Tennessee Valley -tutkimus, nyt sellaiseksi näytti nousseen Attila Vargan tilastoihin perustuva tutkimus yliopistojen ja alueellisten innovaatioiden suhteesta vuodelta 1998. Vargan (1998) tutkimus osoitti positiivisen korrelaation yliopistojen ja korkean teknologian osaamisen ja innovaatioiden kanssa alueilla, joissa oli yli miljoona asukasta. Innovaatiota ja taloudellista kasvua hamuavien yhteiskuntien kannatti siis keskittää panoksensa suurten kaupunkien yliopistoihin.

Suomessa tämä oli ongelma, sillä tällainen Vargan määrittelemä alue on ainoastaan Helsingin ympäristöineen. Muissa Pohjoismaissa tilanne oli yhtä hankala, sillä kyseeseen tulivat vain Tukholma sekä Kööpenhaminan ja Malmön muodostama kokonaisuus. (Nilsson 2006, 24–25.) Vargan (1998) tutkimus vahvisti esillä ollutta ajatusta kansallisesta ”Harvardista”. Helsingin Sanomissa ilmestyi 2005 juttusarja, jonka käynnisti lehden oma ehdotus seitsemästä ”superyliopistosta” ja kuudesta keskusammattikorkeakoulusta. Tässä huippuyksiköiden merkitystä korostavassa mallissa lopulta ainoastaan Helsingin yliopisto olisi säilynyt itsenäisenä. Itä-Suomen osalta Joensuun, Kuopion ja Lappeenrannan yliopistojen oli sulaututtava toisiinsa.

Samoihin aikoihin opetusministeriössä laadittiin esitys yliopistojen yhdistämisestä. Luonnoksen mukaan yhteen pistettäisiin Turun yliopisto ja Turun kauppakorkeakoulu sekä Tampereen yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto. Pohjois-Suomen yliopisto syntyisi fuusioimalla Oulun ja Lapin yliopistot sekä Kajaanin yliopistokeskus. Pääkaupunkiseudulla oli hanke teknillisen, kaupallisen ja muotoilun alan yliopistokoulutuksen yhdistämiseksi, mikä koskisi Teknillistä korkeakoulua, Helsingin kauppakorkeakoulua sekä tässä vaiheessa

Taideteollisen korkeakoulun muotoilun osastoa. (Acatiimi 2/2006.) Samassa opetusministeriön esityksessä yhdistämisten lisäksi mietinnässä olivat erilaiset korkeakoulukonsortiot, minkä lisäksi pohdinnassa oli koulutusaloittainen verkostoituminen.

Yliopistopoliittisessa keskustelussa nousi myös esiin jako tutkimus- ja opetusyliopistoihin. Talouselämä-lehdessä (15.2.2013) esitettiin tutkimuksen keskittämistä muutamaa yliopistoon. Rahat oli otettava pois heikoilta yksiköiltä ja päällekkäisyyksiä oli karsittava (Talouselämä 4.9.2015; 6.11.2015; 5.2.2016; 29.4.2016). Koulutuspolitiikan tavoitteena ei ollut enää alueellinen sen enempää kuin koulutuksellinenkaan tasa-arvo vaan resurssien keskittäminen muutamaa suuremman yksikköön. Tämä tuli esiin myös asiantuntijahaastattelussa:

[...] pyritään vahvistamaan yliopistoa tässä, kyllä meidän siitä on huolehdittava, että yliopisto on yks näistä neljästä tai viidestä isosta yliopistosta.

Johtajahaastattelussa nousi esiin ajatus yliopistokentän tiivistymisestä ja siitä, että yliopistollisen toiminnan piti kattaa koko maa. Tähän kattavuuteen tuli pyrkiä aluejakomallilla, jossa maa paloitellaan isoihin alueellisiin kokonaisuuksiin:

Sehän on aluemalli, se ei oo yliopistomalli. Se on niinku, että pääkaupunkiseutu on yks alue, Länsi-Suomi yks alue, Itä-Suomi yks alue, pohjonen yks alue. Miten ne siellä alueiden sisällä rakentuu nää kokonaisuudet? [...].

Acatiimi nosti esiin Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) tutkimuspoliittiset linjaukset, jotka EK julkaisi syksyllä 2006. EK odotti konkreettisia toimia Suomen korkeakoulu- ja tutkimuslaitosrakenteen uudistamiseksi. Korkeakoulujen verkostoituminen ei EK:lle riittänyt, vaan vaadittiin yhä järeämpiä toimenpiteitä. (Acatiimi 5/2006; 7/2006). Teknoliateollisuuden rahoittamassa innovaatioreportissa professori Pekka Himanen peräsi Suomeen uutta luovuuden aaltoa ja Tuusulanjärven yhteisöä. Hän myönsi, että alueellisten yliopistojen olemassaolo oli tärkeä, mutta Suomessa tuli olla kaksi kärkiyliopistoa (Alkio 2007; Acatiimi 2/2007).

Voidaankin tulkita, että elinkeinoelämän vaikutusvalta näkyi vahvana yliopistopoliitikassa, ja kun talouselämän johto vaati yliopistoverkon harventamista, sitä kuunneltiin valtiovarainministeriössä. Akavan puheenjohtaja Viljasen puheet Lappeenrannan ja Joensuun yliopistojen alasajosta eivät siten olleet pelkkää provokatiivista retoriikkaa, vaan ne voidaan tulkita osaksi laajempaa elinkeinoelämän ajamaa tahtotilaa, jonka tavoitteena oli alueellisen tasa-arvon ja koko maan kattavan yliopistoverkon tietoinen alasajo. (Jantunen 2008; YLE 27.4.2008.) Julkisuudessa näkyi ja sinne vuodatettiin erilaisia listoja siitä, kuinka monta yliopistoa tarvitaan (Helsingin Sanomat 11.2.2006; Acatiimi 2/2006).

Yliopistouudistukseen liittynyt aluepoliittisen ajattelun täyskäännös oli vahvasti poliittinen kysymys. Erityisen vaikea se oli aiemmin alueellisesta tasa-arvoa ja koulutuksen laajentamista Santeri Alkion hengessä (ks. Numminen 1987, 356) ajaneelle Keskustapuolueelle, joka päähallituspuolueena oli Kokoomuksen rinnalla suuntaamassa ”aluetukea” pääkaupunkiseudun innovaatioyliopiston rahoittamiseen, samalla kun muut yliopistot jäivät ilman tukea. ”Yliopistojen asema kuumensi eduskunnan” otsikoi eduskuntakeskustelua selostanut Acatiimi 5/2008.

Acatiimissa käytiin myös laaja keskustelu siitä, kuinka oppositiopuolueet syyttivät Vanhasen hallitusta alueellisen ja sosiaalisen tasa-arvon ajatuksen hylkäämisen ohella sivistysyliopistojen alasajosta ja akateemisen pikaruokalan synnyttämisestä. Keskustapoliitikot

joutuivat nielemään väitteet kultalusikkarahoituksen junailusta. Keskustelu sivistys- ja innovaatioyliopistojen eroista oli vilkasta. Acatiimissa muun muassa otsikoitiin: ”Ratkaisivatko markkinat yliopistolaitoksen tulevaisuuden”, ”Sivistysyliopisto ei markkinarahalla pärjää”. (Acatiimi 1/2006; 7/2006; 9/2006; 6/2007; 3/2008; 8/2008, 4/2009, 9/2009.) Aaltoyliopistolle luvattu valtion tuki asetti yliopistot eriarvoiseen asemaan. Julkisilla resursseilla luotiin eriarvoisuutta, tiivistä Jussi Välimaa Acatiimissa (9/2010). Valtiovalta oli aiemmin pyrkinyt korkeakoulujen hajasijoittamisella tukemaan vähemmän kehittyneitä alueita vahvan hyvinvointivaltion eetoksen mukaisesti. Nyt se jakoi elinkeinoelämän rinnalla rahaa maan taloudellisesti rikkaimmalle alueelle innovaatio- ja kilpailueetoksen mukaisesti.

Vaikka yliopiston ja aluepolitiikan välinen liitto on selvästi murentunut keskittämisen aikakauden aikana, asiantuntijahaastattelussa nousee esiin, että yliopiston kolmas tehtävä nivoutuu edelleen omaan alueeseen – ainakin joidenkin yliopistotoimijoiden mielissä. Haastattelulainauksessa haastateltava tuo esiin, että yliopiston alueellista tehtävää toteutetaan sanomalehtiin kirjoittamalla, ja tällä on hänen mukaansa selkeä yhteys alueidentiteettiin.

Kyllähän meillä tehdään, sinäkii oot sitä lehtiin kirjoiteltu ja onhan sitä toki olemassa, eihän siitä pääse mihinkään. Sehän kiinnostaa ihmisiä, niitä, joille se on relevanttia, tälle porukalle, jotka täällä asuu. Ilman muuta. Onhan se osa sitä yliopiston tekemistä ja näkymistä ja vaikuttamistaki varmaan. Sillä ylläpidetään käsityksiä, luodaan, muutetaan käsityksiä itäsuomalaisuudesta.

Yliopiston merkitys alueelle oli tärkeä, ja se nähtiin keskeisenä osana myös tulevaisuudessa. Toisessa sitaatissa haastateltava näkee yliopiston läsnäolon keskeisenä elinvoimaa ylläpitävänä moottorina:

Kyllä mejän pitää kaikin voimin taistella siitä, että me säilytetään yliopisto, koska se on yks parhaita keinoja jollaki tasolla yrittää pitää tätä Itä-Suomee elinvoimasena. [...] Ite uskon siihen, että jos me Itä-Suomen yliopistona toimitaan viisaasti haetaan vahvat niinku semmoset temaattiset profiilit ja ja oikeesti monitieteistä tutkimusta, nii me pystytään vastaamaan sillon tähän tämän päivän tarpeisiin.

Yliopiston alueellisen vaikutuksen kaventuminen konkretisoitui sivutoimipisteiden ja tutkimusasemien lakkauttamisina. Savonlinnaa eivät pelastaneet Etelä-Savon tukimiljoonat tai vahva alueellinen painostus. Kyse oli yhtä kampusta laajemmasta ilmiöstä, jossa yliopistolaitosta keskitettiin. Oulun yliopisto lakkautti Kajaanin opettajakoulutuksen ja Tampereen yliopisto Hämeenlinnan. Alueiden erilainen poliittinen painoarvo tuli esille lakkautusprosessien aikana. Pohjois-Suomessa Kajaani meni kolmessa vuodessa, ja Itä-Suomessa Savonlinna ajettiin alas kuudessa vuodessa. Turun yliopisto on kuitenkin pitänyt kiinni Raumastaan. Hämeenlinnan alasajo liittyi selvästi uuden Tampereen yliopiston rakentamiseen. (Kohvakka ja Nevala 2020, 259–277.) Korkeimman koulutuksen alueellisen tasa-arvon, ja erityisesti alueiden äänen kuuluminen, heikkenemisestä kertoo myös ammattikorkeakouluverkon supistaminen 2000-luvun alun noin 80 toimintapaikkakunnasta 47:ään vuonna 2014.

Asiantuntijahaastattelut tuottavat aiemman tutkimuksen kanssa yhtäläistä kuvaa yliopistolaitoksen alueellisesta olemassaolosta. Laajenemisvaiheessa, hyvinvointivaltion kasvukaudella 1960–1980-luvuilla, alueellinen kattavuus takasi sekä demokratian toteutumisen

että yliopiston ja ympäröivän yhteisön välisen vuorovaikutuksen. Asiantuntijahaastatteluis-
sa nousee selvästi esiin myös kansainvälistymisen pakko, joka alkoi oireilla jo 1980-luvulla
mutta voimistui 2000-luvulla.

Johtajahaastatteluiden perusteella näyttää siltä, että alueellinen tehtävä ja demokratia
tarkoittavat tulevaisuudessa yliopiston kykyä toimia kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla.
Uudet innovaatiot ja teknologiat – kuten MOOC-kurssit – ovat enenevässä määrin yliopis-
ton tulevaisuutta, niin opiskelijoiden kuin henkilökunnan rekrytoinnissa alueen muodostaa
globaali toimintaympäristö. Kuten muuan haastateltava kokoavasti ja yksiselitteisesti toteaa
kansainvälistyminen, digitalisaatio ja uudet teknologiat ovat elinehto menestymiselle
nykyisessä kilpailutilanteessa.

*[...] näiden pienten opettajankoulutuspaikkakuntien, joilla oli aikanaan erit-
tään suuri merkitys, ne on tehny ihan loistavaa työtä opettaessaan suomalais-
sia ja tää liittyy siihen globaalistumiseen, että nyt me koulutetaan namibialai-
sia, saudiarabeja. [...] nyt me koulutetaan suomalaisten lisäksi jo kansainväli-
siä ja ku se porukka ei oo enää, koko maa ei oo enää niinku asuttu ja sillä ta-
valla niinku kun ei oo sitä väkeä, tää on niinku minusta aika semmonen luon-
teva tai ei luonteva vaan vääjäämätön kehitys. [...] sä et niinku voi valita, että
kumpi on parempi ja kumpi ei, ku se vaan on niin, että globaalikatsanto on se
mihin on pakko suunnatta katseemme, jos me aiotaan pitää se opettajankou-
lutuksen voluumi ees nykysellään, meidän pitää saaha koulutettavia muualta.*

Talouselämä-lehden (22.5.2020) haastattelussa Itä-Suomen yliopiston akateeminen rehtori
Tapio Määttä toteaa yliopistojen olevan normaalitilassa kilpailuasetelmassa. Koronakriisi
johti ne kuitenkin yhteistyöhön. Tulevaisuuden haasteita olivat hänelle jatkuvan oppimisen
ohella kansainvälistyminen ja verkko-opetus. Alueellisesta tehtävästä hän ei puhu. Digitali-
saatioon asetetaan toiveita etäisyyksien poistajana. Se merkitsee myös fyysisen aluesidok-
sen katkeamista, kuten haastateltavamme tiivistää:

*Se ei oo se paikkasidonnaisuus enää, se on se asia se osaaminen. Onneks.
Ennen vanhaanhan se tuli aina se asiakas vuoren luo.*

Haastateltava pitää paikkaan kiinnittymisen purkautumista ja paikkasidonnaisuudesta
irtaantumista hyvänä asiana. Aikaa myöten voimme nähdä, kuinka tämä paikkasidonnai-
suuden purkautuminen vaikuttaa demokratiaan ja kansanvaltaan. Kenen ääni päätöksen-
teossa ja päätösten kritisoinnissa jatkossa kuuluu? Digitalisaation tuoma muutos on kuiten-
kin tässä vaiheessa vielä tuore ilmiö, että sen vaikutusta demokratian kannalta tärkeään yli-
opistojen ja alueiden väliseen suhteeseen ja alueiden äänen kuulumiseen keskusvallan pää-
töksenteossa on tässä vaiheessa liian aikaista arvioida.

Lopuksi

Olemme tässä artikkelissamme tarkastelleet yliopistolaitoksen, aluepolitiikan ja demokra-
tian välistä yhteyttä hyvinvointivaltion viitekehyksessä. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltio-
ajattelussa koulutuksen merkitys tasa-arvon ja hyvinvoinnin tuottamisessa on ollut keskei-
nen. Suomessa alueellisesti laajalle levinnyt korkeakouluverkosto on taannut korkeimman
koulutuksen saavutettavuuden ja edistänyt myös demokratiaa. Hajautettu yliopistolaitos on

taannut alueiden ja niiden toimijoiden äänen kuuluvuuden päätöksenteossa kuin päätösten seurausten arvioinnissa. Tämä yhteys oli selkeä erityisesti hyvinvointivaltion rakentamisen vuosikymmeninä.

Yliopistolaitoksen ja aluepolitiikan välinen yhteys alkoi muuttaa muotoaan talouselämän vaateiden mukaan samalla, kun innovaatiopolitiikka sai jalansijaa valtion hallinnossa 1990-luvulta alkaen. Tämä vaikutti suoraan demokratian toteutumiseen ja kaikkien alueiden ja toimijoiden äänen kuulumiseen. Erityisesti globalisoituvan kilpailuvaltion aikakaudella 2010-luvulta alkaen alueiden äänen kuulumisen päätöksenteossa on heikentynyt siitä, mitä vahvan hyvinvointivaltion kaudella tavoiteltiin. Kaikkia alueita ja korkeakouluja ei ole kehitetty saman yhteisen periaatteen mukaisesti, vaan esimerkiksi Aalto-yliopistolle myönnetty elinkeinoelämän ja valtion tuki osoittaa merkittävän muutoksen aluedemokratian suunnassa. Rahaa ei jaettu enää rikkailta alueilta kehittyville, kuten hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella, vaan valtion rahaa ohjattiin kasvukeskukseen.

Tutkimuksen johtopäätös on, että hyvinvointivaltion viitekehityksessä rakentunut, alueisiin kiinnittynyt ja alueiden kehitystä tukeva yliopistolaitoksen toimijuus on vaihtunut globaalin markkinatalouden ylhäältä päin ohjautuvien tavoitteiden noudattamiseksi. Keskeistä ei enää ole alueellinen tasa-arvo eikä demokratiasta puhuta. Näyttää selvältä, että OECD:n ja valtiovarainministeriön rooli yliopistojen ohjauspolitiikassa on voimistunut viimeisten parin vuosikymmenen aikana.

Yliopistolaitoksen kehitys ja valtiovallan ohjaus fokuoituivat 2000-luvun alussa markkinaohjautumisen ja keskittämisen puhettavan perusteella. Suoranaisista alueellisten yliopistoyksiköiden lakkautuksista ei poliittisessa ohjauspuheessa suoraan puhuta, vaan lakkauttaminen on korvattu rakenteellisen kehittämisen politiikalla. Korkeakoululaitoksen rakenteellinen uudistaminen tähtää nykyisellään siihen, että se voi toimia täysipainoisesti osana kansallista innovaatiojärjestelmää ja kansainvälistä koulutus- ja tiedeyhteisöä.

Päädymme artikkelissa johtopäätökseen, että siinä missä kattavan, esimerkiksi filiaalien ja tutkimusasemien kautta maantieteellisesti laajalle levinneen yliopistoverkoston on voitu nähdä takaavan yksilöiden ja alueiden äänen kuulumisen ja lisäävän ja ylläpitävän demokratiaa, yliopistoverkoston keskittymisen ja eräänlaisen etäohjattavuuden voidaan puolestaan nähdä vähentävän ja murentavan demokratiaa. Jos yliopistojen tavoitteena on ollut tuottaa tutkittua tietoa alueilta kohti keskusvaltaa ja toisaalta arvioida keskusvallan päätöksiä alueille, nyt yliopistot toteuttavat keskusvallan tahtoa ja toiminnallisuus sumenee ja alueellinen tieto ja osallisuus hälvenevät. Samalla, kun päätöksenteko keskittyy, niin alueellisesti se myös etäännyy ja demokratia kaventuu. (Ks. myös Lamberg 2011, 377–378.)

Korkeakoulupolitiikka on aina alisteinen yleiselle yhteiskunta- ja talouspolitiikalle. Näyttää siltä, että nykyisessä yhteiskuntapoliittisessa eetoksessa ei ole sijaa alueelliseen kehitykseen ja väestön koulutukseen painottavalle aluepolitiikalle toisin kuin hyvinvointivaltion vahvan kasvun aikakaudella, joihin nuo tavoitteet kuuluivat keskeisesti. Vallitsevan eetoksen mukaan jokainen yliopisto on sitoutettu tulosohjausmekanismien keinoin etsimään ratkaisuja joidenkin muiden muotoilemiin ongelmiin. Voidaan aiheesta kysyä, onko yksittäisen yliopiston tehtävä toimia kansallisena ja alueellisena kulttuuri-instituutiona, kansan sivistyksen, tasa-arvon ja demokratian levittäjänä, vai odotetaanko sen keskittävän voimavaransa taloudellisten ja sosiaalisten innovaatioiden tuottamiseen osana globaalia markkinataloutta. Kilpailtaessa kansainvälisestä menestyksestä ja rahoituksesta kunkin yliopiston herkkyyks paikallisten kysymysten tarkasteluun heikkenee, ja tällä on vaikutuksensa tieteeseen ja demokratiaan.

Lähteet

Haastattelut

Kolmetoista asiantuntijahaastattelua vuosina 2017–2018. Haastattelijoina Ismo Björn & Pirjo Pöllänen. Aineistot kerääjien hallussa.

Aikakauslehdet

Acatiimi 1999–2020.

Talouselämä 1999–2020.

Komiteamietinnöt ja muistiot

Komiteamietintö 1973. *Virastojen ja laitosten hajasijoittaminen*. Hajasijoituskomitean I osamietintö. Komiteamietintö 1973: 68.

Komiteamietintö 1974. *Virastojen ja laitosten hajasijoittaminen*. Hajasijoituskomitean loppumietintö (II osamietintö). Komiteamietintö 1974: 47.

Korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmän muistio 28:2001. Opetusministeriö.

Kirjallisuus

Alkio, Jyrki 2007. Filosofi kaipaa Suomeen maailmanluokan yliopistoja:

Pekka Himanen keskittäisi innovaatioasiat yhdelle ministerille. *Helsingin Sanomat* 9.3.2007 [www-lähde]. < <https://www.hs.fi/talous/art-2000004466986.html> > (Luettu 16.11.2021).

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

Björn, Ismo, Saarti, Jarmo & Pöllänen, Pirjo 2017. ”Päätettiin turvata yliopistojen rahoituksen pitkäjänteisyys”. Opetusministereiden poliittinen puhe ja yliopistolaitoksen uudistamisen retoriikka 2005–2015. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 76–85.

Björn, Ismo, Pöllänen, Pirjo & Saarti, Jarmo 2018. Tiedeyhteisöön rakennetut poliisit: analyysi 2000-luvun yliopistoyhteisön vallankäytön toimintamekanismeista. Teoksessa Tähtinen, Juhani, Hilpelä, Jyrki & Ikonen, Risto (toim.), *Sivistys ja kasvatus eilen ja tänään*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2018. Koulu ja menneisyys LVI, 241–275.

Eskelinen, Heikki 2001. *Aluepolitiikka rautahäkissä*. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätiön Polemia-sarja, nro 41.

Eskelinen, Heikki 2019. Itä-Suomi on erilainen. Teoksessa Jauhiainen, Signe (toim.), *Aluetalouksia tutkimassa. Kehitys, työmarkkinat ja muuttoliike*. Hannu Tervon juhla-kirja. Jyväskylän kauppa- ja korkeakoulu, 6–34.

Esping-Andersen, Gøsta 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1177/095892879100100108>

Esping-Andersen, Gøsta 2015. Welfare regimes and social stratification. *Journal of European Social Policy*. <https://doi.org/10.1177/0958928714556976>

- Goddard, Jona 1999. Korkeakoulut ja aluekehitys – yleiskatsaus. Teoksessa Vähäpassi, Anne & Moitus, Sirpa (toim.), *Korkeakoulut alueidensa vetureina. Viisi näkökulmaa vaikuttavuuteen*. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 2. Helsinki: Edita, 23–33.
- Grant Lewis, Suzanne & Motala, Shireen 2004. Educational de/centralisation and the quest for equity, democracy and quality. Teoksessa Chisholm, Linda (toim.), *Changing Class: Education and Social Change in Post-Apartheid South Africa*. London & New York: Zed Books, 115–142.
- Hakkarainen, Anna-Kaisa 2008. *Aika ennen aluepolitiikkaa. Pohjoisen kehityshankkeet ja alueiden kehittämisen idea 1950-luvun Suomessa*. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 54.
- Haltia, Nina 2012. *Yliopiston reunalla. Tutkimus suomalaisen avoimen yliopiston muotoutumisesta*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 352. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5198-7>
- Hedin, Sigrid 2009. *Higher education institutions as drivers of regional development in the Nordic countries*. Stockholm. Nordregio working papers 29 (3).
- Heikkinen, Hannu T. L., Huttunen Rauno & Pesonen, Jyri 2012. Liikuntakasvatuksen eetos. *Liikunta & Tiede* 49 (6), 18–22.
- Itkonen, Hannu 1996. *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Tampere: Gaudeamus.
- Jantunen, Jyrki 2008. Akavan Viljanen: Pois turha koulutus. *Suomen Kuvalehti* 18.4.2008 [www-lähde]. < <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/akavan-viljanen-pois-turha-koulutus/> > (Luettu 3.5.2021).
- Jokinen, Eeva 2014. Sosiaalipolitiikka Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Björn, Ismo (toim.), Rajan maakunta. Pohjois-Karjalan historia 1939–2014. Helsinki: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, 303–315.
- Julku, Liisa & Julku, Kyösti 1983. *Oulun yliopiston perustamisen historia*. Studia Historica Septentrionalia 6. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.
- Julkunen, Raija 2001. Hyvinvointivaltion uusi politiikka. *Yhteiskuntapolitiikka* 66: 4, 366–372.
- Julkunen, Raija 2017. Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltion reformoitavina. SoPhi 137. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7146-5>
- Kaaminen, Mervi 2000. *Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000*. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Lasse 2009. Korkeakoulukomitea avaa tien kohti yliopistoa. Teoksessa Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), *Jyväskylän yliopiston historia osa II*. Jyväskylän yliopisto, 9–12.
- Kankaanpää, Jenni 2013. *Kohti yritysmäistä hyöty-yliopistoa. Valtiovallan tahto Suomessa vuosina 1985–2006 ja kokemukset kolmessa yliopistossa*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. osa 369.
- Katajamäki, Hannu 1998. *Oman alueensa yliopisto. Vaasan yliopiston kolme vuosikymmentä*. Vaasan yliopisto.
- Karhapää, Sari-Johanne 2015. *Management Change and Trust Development Process in the Transformation of a University Organization – A Critical Discourse Analysis*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. No 122.

- Kauko, Jaakko 2011. *Korkeakoulupolitiikan dynamiikat Suomessa*. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 239.
- Kivinen, Osmo, Rinne Risto & Ketonen, Kimmo 1993. *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Klinge, Matti 1990. *Helsingin yliopisto 1640–1990*. Helsinki: Otava.
- Kohvakka, Mikko 2009. *Kasvukertomus. 40-vuotiaan Lappeenrannan teknillisen yliopiston elämäkerta*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
- Kohvakka, Mikko & Nevala, Arto 2020. *Reformi ja sen tekijät*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Kuoppala, Kari, Pekkola, Elias, Kivistö, Jussi, Siekkinen Taru & Hölttä, Seppo 2015. *Tietoyhteiskunnan työläinen. Suomalaisen akateemisen projektitutkijan työ ja toimintaympäristö*. Tampere University Press.
- Kuusela, Hanna, Harju, Auli, Kaleva, Veera, Poutanen, Mikko, Raipla, Juha, Tervasmäki Tuomas & Tomperi, Tuukka 2019. *Kenen yliopisto? Tampereen yliopiston henkilöstön näkemyksiä yliopistojen johtamisjärjestelmistä ja itsehallinnosta*. Tampereen yliopisto: COMET – Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus.
- Kuusisto, Alina 2017. *Korkeakoulun punainen vaate. Keskustelu Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta 1970-luvun sanomalehtikirjoittelussa ja muistelupuheessa*. Publications in Social Sciences and Business Studies. No 150. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Lackman, Matti 1998. Yliopiston perustaminen. Teoksessa Salo, Matti & Lackman, Matti (toim.), *Oulun yliopiston historia 1958–1993*. Oulun yliopisto, 17–37.
- Lamberg, Marko 2011. Turhan kallis demokratia. *Historiallinen aikakauskirja* (4), 77–378. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1545793>
- Leinamo, Kari & Ronkainen, Suvi 2018. *Yhteinen tahto. Vaasan yliopisto 50 vuotta*. Vaasan yliopisto.
- Lähdesmäki, Timo 1978. *Alueellinen korkeakoulupolitiikka ja Itä-Suomi*. Itä-Suomen instituutin julkaisusarja B:28. Mikkeli: Itä-Suomen instituutti.
- Michelsen, Karl-Erik 1994. *Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu 1969–1994*. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu.
- Nevala, Arto 2002. Aluepolitiikasta uudenlaiseen eriarvoistumiseen? Korkeakoulutus, yhteiskunta ja tasa-arvo Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Ahola, Sakari & Välimaa, Jussi (toim.), *Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa*. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, 171–195.
- Nevala, Arto 2009. *Uudisraivaaja. Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria*. Joensuun yliopisto.
- Nilsson, Jan Evert 2006. *The Role of universities in regional innovation system. A Nordic perspective*. Fredriksberg; Copenhagen Business School Press.
- Numminen, Jaakko 1987. *Yliopistokysymys*. Helsinki-Keuruu: Otava.
- Numminen Jaakko 2020a. *Sivistys-Suomen synty. Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee: Koulutuspolitiikka*. Helsinki: Edita.
- Numminen, Jaakko 2020b. *Sivistys-Suomen synty 2. Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee: Kulttuuripolitiikka*. Helsinki: Edita.
- Pratchet, Lawrence 2004. Local Autonomy, Local Democracy and the ‘New Localism’. *Political studies* 52 (2): 358–375. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2004.00484.x>
- Poutanen, Mikko, Tomperi, Tuukka, Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera & Tervasmäki, Tuomas 2020. From democracy to managerialism: foundation universities as the

- embodiment of Finnish university policies. *Journal F Education Policy*. <https://doi.org/10.1080/02680939.2020.1846080>
- Pöysä, Jyrki 2010. Kaksin tekstin kanssa. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.), *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 331–360.
- Rannikko, Anni 2018. *Kamppailuja kunnioituksesta. Vaihtoehtoliikunnan alakulttuurien moraaliset järjestykset*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 158.
- Rinne, Risto & Vuorio-Lehti 1996. *Toivoton unelma? Koulutuksellista tasa-arvoa koskevat toiveet ja epäilyt peruskoulun synnystä 1990-luvulle*. Helsinki: Opetushallitus.
- Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto & Plamper, Reetta 2015. ”Suomalaisen yliopiston itseymmärrys, itsepuolustus ja haasteet 1920-luvulta 2010-luvulle rehtoreiden puheissa.” *Kasvatus ja aika* 9 (3) 172–210 [www-lähde]. < <https://journal.fi/kasvatusja aika/article/view/68544/29804> > (Luettu 16.11.2021).
- Salo, Matti 2009. Tuloksellisuus ja vaikuttavuus. Teoksessa Salo, Matti & Junila, Marianne (toim.), *Pohjoisen puolesta – pohjoista varten. Lapin yliopiston historia*. Lapin yliopisto, 227–262.
- Simola, Hannu 2001. Koulupolitiikka ja erinomaisuuden eetos. *Kasvatus* 32 (3), 290–297.
- Sivenius, Ari 2012. *Aikuiskukion eetos opettajien merkityksenantojen valossa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology. No 23. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0649-6>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki, Tammi.
- Vanttaja, Markku 2010. *Yliopiston villit vuodet. Suomalaisen yliopistolaitoksen muutoksia ja uudistuksia 1990-luvulta 2000-luvun alkuun*. Turun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A 10.
- Varga, Attila 1998. *University Research and Regional Innovation: A Spatial Econometric Analysis of Academic Technology Transfer*. Boston: Kluwer Academic Publisher.
- Välimaa, Jussi 2018. *Opinteillä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle*. Joensuu: University Press of Eastern Finland.
- YLE 2008. *Akavan Viljaselle kovaa kritiikkiä*. YLE 27.4.2008 [www-lähde]. < <https://yle.fi/uutiset/3-5833065> > (Luettu 24.5.2021).

FT, dosentti Ismo Björn toimii erikoistutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

YTT Pirjo Pöllänen toimii yliopistotutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

FT, dosentti Jarmo Saarti toimii kirjaston johtajana Itä-Suomen yliopistossa.